

Instituti për të drejtat e njeriut

RAPORTI VJETOR

PUNËN E GJYKATËS ADMINISTRATIVE NË VENDIM-MARRJEN NË LËNDËT NË LIDHJE ME TË DREJTAT SOCIALE

janar – dhjetor 2023

Financuar nga
Bashkimi Evropian

AMBASSADE
DE FRANCE
EN MACÉDOINE
DU NORD

*Liberté
Égalité
Fraternité*

Raporti vjetor për punën e Gjykatës Administrative në vendim-marrjen në lëndët në lidhje me të drejtat sociale

(periudha: janar – dhjetor 2023)

Projekte:

“Qasja në drejtësi për të gjithë” e mbështetur financiarisht nga Bashkimi Evropian

“Rritja e mbikqyrjes publike të punës së Gjykatës Administrative” mbështetur financiarisht nga Ambasada Franceze

Zbatues:

Instituti për të Drejtat e Njeriut

Shkup, 2023

Përmbajtja

HYRJE	4
1. VËRREJTJE NGA MONITORIMI I DISKUTIMEVE PUBLIKE PËR GJYKATËS ADMINISTRATIVE TË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT	5
1.1. Parimi i ligjshmërisë	5
1.2. Parimi i transparencës dhe llogaridhënies	6
1.3. Parimi i efektivitetit dhe efikasitetit të procedurës	6
2. DETYRUESHMËRIA E VENDIMEVE GJYQËSORE	8
3. PJESEMARRJA E PALEVE NE PROCEDURË	8
4. GJETJET E MONITORIMIT NË PROCEDURAT E TË DREJTAVE SOCIALE	9
4.1. Pension moshe	9
4.2. Pension familjar	10
4.3. Pension invalidor	11
4.4. Ndihma Sociale	12
4.5. Kompensimi i invaliditetit	13
4.6. Kompensim për trajtimin spitalor dhe për ilaçet e furnizuara	14
5. REKOMANDIME PËR PËRMIRËSIMIN E QASJES NË DREJTËSI PËR QYTETARËT PËR GJYKATËS ADMINISTRATIVE TË RMV-së	16

HYRJE

Instituti për të Drejtat e Njeriut monitoron rregullisht seancat publike në Gjykatën Administrative për lëndët që kanë të bëjnë me të drejtat sociale. Qëllimi i këtij aktiviteti është analiza e qasjes në drejtësinë administrative për të gjithë qytetarët, duke iu referuar në mënyrë të veçantë grupeve të marginalizuara dhe të cenueshme të qytetarëve (përfituesit e ndihmës sociale, personat me aftësi të kufizuara, romët, prindërit e vetëm, të moshuarit, etj.).

Të drejtat sociale në përgjithësi i referohen të drejtave që individët kanë për qasje në shërbimet dhe burimet themelore që kontribuojnë në mirëqenien dhe dinjitetin e tyre. Këto të drejta mund të jenë instrumente për të lehtësuar varfërinë, duke siguruar një rrjet sigurie për ata që kanë nevojë. Programet e ndihmës sociale, përfitimet e papunësisë dhe format e tjera të mbështetjes mund të ndihmojnë individët dhe familjet, në kohë të vështira. Rëndësia e të drejtave sociale qëndron në potencialin e tyre për të përmirësuar dinjitetin njerëzor, për të promovuar barazinë dhe për të kontribuar në mirëqenien e përgjithshme të individëve dhe shoqërisë.

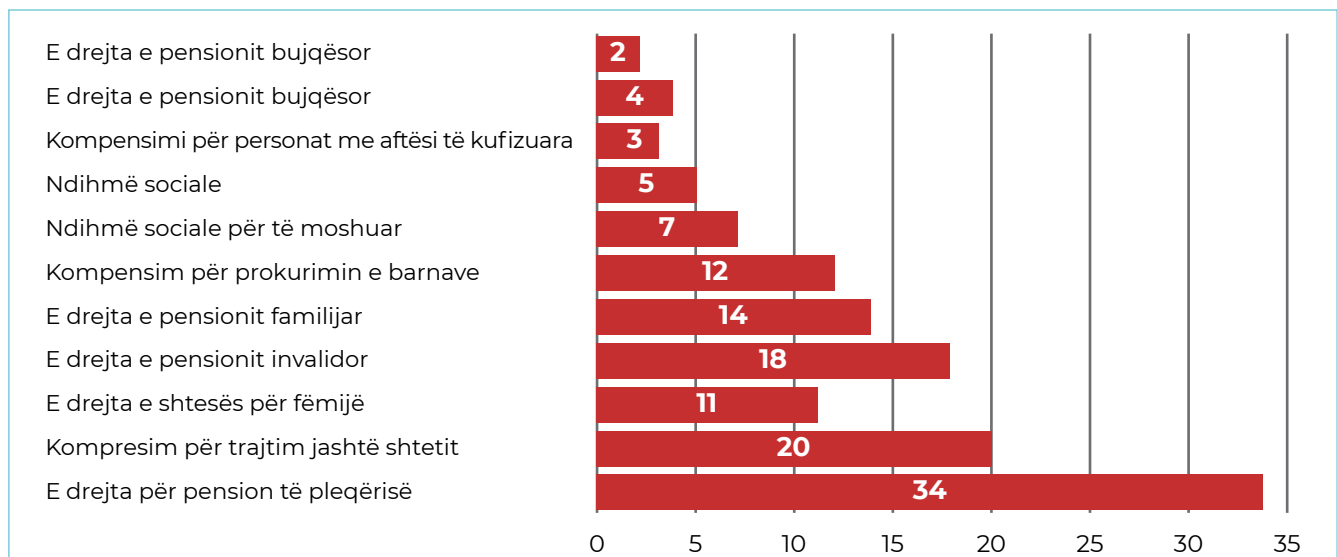
Ky raport vjetor është përgatitur duke mbledhur informacionet në vijim:

1. Monitorim i drejtpërdrejtë i seancave publike para Gjykatës Administrative në lëndët që lidhen me të drejtat sociale;
2. Shqyrtim i vendimeve dhe raporteve të publikuara në faqen zyrtare të Gjykatës Administrative;
3. Shqyrtim i rregullores ligjore dhe ndërkombëtare në lidhje me drejtësinë administrative dhe ushtrimin e të drejtave sociale, dhe
4. Dorëzim i një Kërkese për qasje të lirë në informacionin publik në Gjykatën Administrative për ato informacione që nuk janë në dispozicion të publikut, përfshirë statistikat për baza të caktuara të cilat në Gjykatën Administrative evidentohen në regjistrin U4.

Gjatë kësaj periudhe raportuese (janar-dhjetor 2023) janë monitoruar gjithsej 130 diskutime publike në fushën e të drejtave sociale. Bazat më të zakonshme që u diskutuan ishin pensioni i pleqërisë, kompensimi për trajtimin jashtë vendit, kompensimi për barnat e blera, pensioni familjar dhe të tjera.

Një përmbledhje e bazave më të përfaqsuara është paraqitur në Grafikon 1.

Grafiku 1. Numri i dëgjësive publike sipas bazës

1. VËRREJTJE NGA MONITORIMI I DISKUTIMEVE PUBLIKE PARA GJYKATËS ADMINISTRATIVE TË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT

1.1. PARIMI I LIGJSHMËRISË

Gjatë periudhës raportuese mund të konkludohej se autoritetet publike veprojnë në përputhje me parimin e ligjshmërisë, pra respektojnë detyrimin për të miratuar akte të veçanta administrative (vendime, licenca, miratime, etj.), duke respektuar formën dhe procedurën. Megjithatë, parimi i ligjshmërisë përmban edhe një aspekt material, i cili imponon detyrimin që përmbajtja e akteve administrative të jetë në përputhje me ligjin, dhe ky aspekt nuk respektohet plotësisht nga autoritetet publike. Kjo mund të vërtetohet edhe nga numri i padive të ngritura nga gjyqtarët e Gjykatës Administrative, të cilët evidentojnë mangësi të mëdha në aspektin përmbajtësor të akteve përfundimtare administrative. Kjo edhe për shkak të mungesës së madhe të burimeve njerëzore me të cilat përballen autoritetet publike, veçanërisht mungesa e avokatëve që janë ekspertë në këtë fushë. Ajo që është edhe më shqetësuese është fakti se në shumicën e seancave publike të ndjekura nga një përfaqësues i autoritetit publik, ai nuk është jurist, dhe kështu nuk ka të drejtë të përfaqësojë një palë në procedurën përpara Gjykatës Administrative.¹

Mungesa e juristë tek autoritetet publike lë pas një komponent tjetër - parimin e ligjshmërisë, parashikueshmërisë, pra detyrimin e autoriteteve publike për të propozuar masa për përmirësimin e ligjeve, nëse ato janë të paqarta, të pasakta dhe konfuzë në mënyrë që personat e interesuar të kuptojnë dhe parashikojnë relativisht pasojat juridike të akteve administrative, si dhe rezultatit e procedurës.

Rrjedhimisht, është gjithashtu shqetësues fakti që palët që paraqesin kërkesa tek autoritetet publike shprehin pakënaqësi për punën e tyre, si nga autoritetet e shkallës së parë ashtu edhe nga ato të shkallës së dytë. Kjo duhet të merret parasysh veçanërisht për arsye se kemi të bëjmë me një grup kategorish veçanërisht të cenushme që nuk janë të njohura me të drejtat dhe mundësitë e tyre, dhe kjo nuk u është treguar, as lehtësuar nga punonjësit e autoriteteve publike të cilët duhet të synojnë plotësisht lehtësimin e procesit të marrjes së një të drejte të caktuar, që për palët do të thotë një jetë më e mirë dhe më dinjitoze.

1 Neni 35, Ligji për Procedurën e Përgjithshme Administrative, Gazeta Zyrtare Nr 124/2015, datë 23.7.2015

1.2. PARIMI I TRANSPARENCËS DHE LLOGARIDHËNIES

Nga inspektimi i përditshëm i faqes së internetit të Gjykatës Administrative, mund të konkludohet se ka planifikim të rregullt të lëndëve dhe publikim të rregullt në kalendarin e gjykimit. Në vetë faqen e internetit, në seksionin "Kalendari i gjykimeve"², mund të merren lehtësisht informacion për lëndët në lidhje me ditën dhe orën e mbajtjes, numrin e lëndës dhe cili gjyqtar gjykon lëndën në fjalë.

Në shumë seanca të diskutimeve publike, paditësit nuk janë njohur me materialet me shkrim që janë bashkëlidhur në procedurën e provës, si nga ana e tyre ashtu edhe nga ana e autoritetit të paditur. Kjo tregon se i padituri nuk përfiton nga mundësia për të shqyrtuar procesverbalet gjatë procesit para autoriteteve publike, si dhe gjatë procedurave gjyqësore dhe kjo mund të dëmtojë veçanërisht paditësit, nëse një e drejtë e tillë nuk ushtrohet nga përfaqësuesit e tyre ose ata nuk ua tregojnë atyre.

Shumica e vendimeve për lëndët që janë ndjekur në këtë vit raportues nuk janë publikuar. Kjo pasi ndoshta vendimet e Gjykatës Administrative nuk janë ende të formës së prerë, ose ekziston mundësia që Gjykata Administrative të mos publikojë rregullisht vendime për të cilat nuk është bërë asnjë korigjim, pra ato kanë hyrë në fuqi. Duke pasur parasysh se është një çështje specifike në lëndët, pra rastet që lidhen me të drejtat sociale, të drejtat që rrjedhin nga sigurimi pensional dhe invalidor dhe të drejtat nga kujdesi shëndetësor, të cilat në situata të caktuara mund të përfaqësojnë një të ardhur të vetme për qytetarët ose një mundësi të vetme për të marrë mbrojtje shëndetësore, në këto raste qëndrimi kryesor i Gjykatës Supreme të Republikës së Maqedonisë së Veriut, datë 21.12.2022,³ i cili përcakton se "gjykatat, vendimet (aktgjykimet dhe vendimet) që nuk janë të formës së prerë dhe që lidhen me lëndë me interes publik mund të publikohen në faqen e internetit të gjykatës".

1.3. PARIMI I EFEKTIVITETIT DHE EFIKASITETIT TË PROCEDURËS

Lidhur me parimin e efikasitetit, sipas Ligjit për Mosmarrëveshjet Administrative, gjykata duhet të zhvillojë procedurën shpejt, pa përdorimin e veprimeve dhe shpenzimeve të panevojshme, dhe do të marrë vendimin brenda një afati të arsyeshëm, jo më vonë se nëntë muaj nga data e dorëzimit të procesverbaleve ose nga krijimi i kushteve për të vendosur mbi padinë.⁴ Rrjedhimisht, përmes procesit të monitorimit, u pa se kishte ende padi të ngritura, si dhe lëndë që u formuan që në vitin 2021, pra nga gjithsej 130 seanca publike, gjykata në vitin 2023 vendosi për 19 lëndë që ishin në pritje që nga viti 2021.

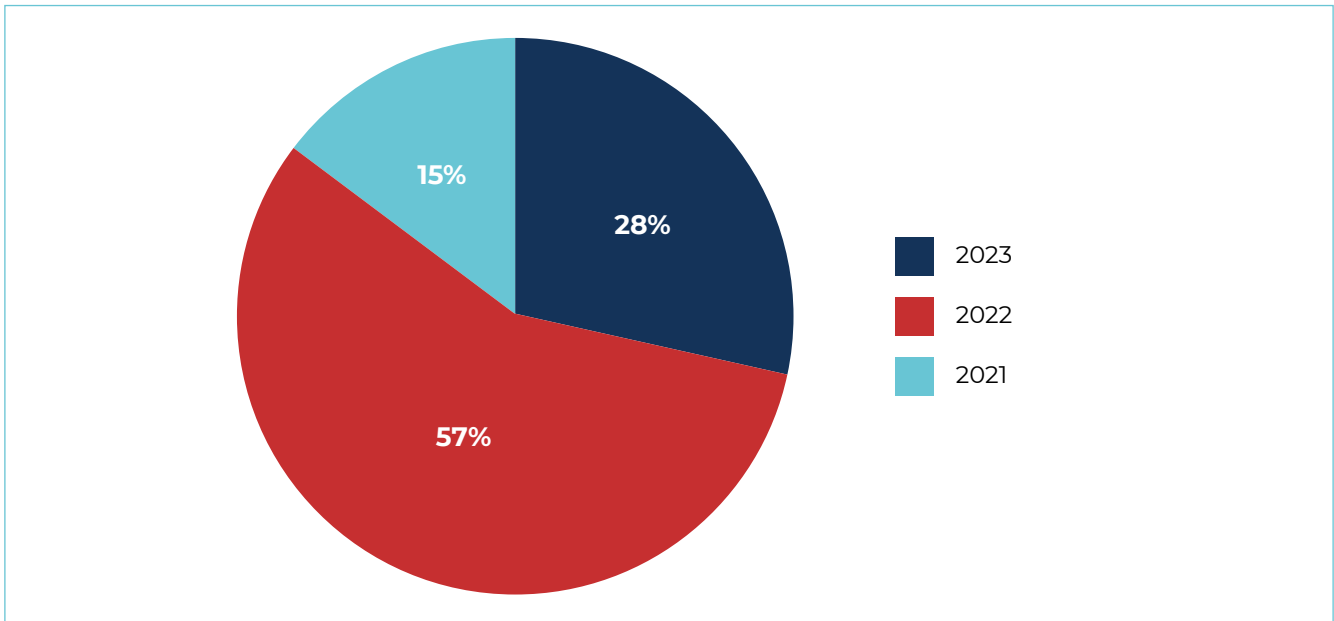
2 Kalendari i gjykimeve - Gjykata Administrative http://www.vsrn.mk/wps/portal/usskopje/sud/kalendar!/ut/p/z1/IY_BCoJAFEW_pYXLfC8Um9pNklllQRnZ24TGNArqrDgl_X1GK6ml7u5ezllciEiA6vRWyNQUqk7Lvh_JO3mB6yJb4XqDPkMehV4Uo-uweAKHlcB22wXyJU5ZPOMY-Aj0L_8OPH38Eo69T7-QEEiWKnu94XXmMAmkxUVooe2r7ufcmKadW2hh13W2VEqWwj6rysJPSq5aA8mQhKbaJzim7N7x0QN0mM2e/dz/d5/L2dBISvZ0FBIS9nQSEh/?uri=nm%3Aoid%3AZ6_6G4408K0L00F80AMJ6MT0438T1

3 Qëndrimi parimor i Gjykatës Supreme të Republikës së Maqedonisë së Veriut nga 21.12.2022, gjendet në: http://www.vsrn.mk/wps/wcm/connect/vsrn/6963e6e5-bab8-458c-acc2-f25717610f60/%D0%9D%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD+%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2+-+%D0%BE%D0%B1%D1%98%D0%B0%D0%B2%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5+%D0%BD%D0%B0+%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%BD%D0%B8+%D0%BE%D0%B4%D0%BB%D1%83%D0%BA%D0%B8.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE.Z18_L8CC1J41L0B520APQFKICD0CU3-6963e6e5-bab8-458c-acc2-f25717610f60-lpacrVh

4 Neni 11 i Ligjit për mosmarrëveshjet administrative, Gazeta Zyrtare e RMV-së nr. 96/2019, datë 17.5.2019.

Kjo tabelë tregon paraqitjen e lëndëve sipas vitit, të cilat janë monitoruar në këtë vit.

Grafiku 2: Viti i parashtrimit të padive që janë diskutuar në këtë vit raportues.

Megjithëse pjesa më e madhe e seancave dëgjimore u përmbyllën në një seancë, në përputhje me dispozitat e ligjit për mosmarrëveshjet administrative, kishte ende seanca dëgjimore publike që u shtynë (26 seanca dëgjimore publike), si në vetë seancën, ashtu edhe para mbajtjes së saj. Ka disa arsye që kanë ndikuar në shtyrjen e seancave publike. Faktori më përfaqësues që ndikoi në shtyrjen e seancave publike është dorëzimi i parakohshëm i të dhënave me shkrim tek të gjitha palët në procedurë. Kjo përfaqësohet më së shumti nga paditësit nga kryeqyteti, të cilët, për arsye të pashpjegueshme, nuk e marrin ftesën në kohë, as shkrimet e dërguara përmes Postës Maqedonase, e cila dorëzon shkresat nga Gjykata Administrative. Një faktor tjetër që shfaqet si arsye për shtyrjen e seancave publike është mungesa e madhe e burimeve njerëzore në Gjykatën Administrative. Ky faktor ndikon seriozisht në shtyrjen e seancave publike, si dhe në zgjatjen e tyre. Megjithatë, përveç këtyre faktorëve, ekziston edhe mundësia që vetë palët të kërkojnë shtyrjen e saj, për shkaqe të ndryshme, përfshirë mungesën e njohurive për provat e reja të paraqitura nga pala e kundërt, përfshirjen e një personi të interesuar në procedurë, pamundësinë e palëve ose përfaqësuesve të tyre për të marrë pjesë, si dhe arsye të tjera që mund të lindin para fillimit të seancës publike.

Gjithashtu, nëpërmjet monitorimit ka pasur vonesa të vazhdueshme në gjykimet e planifikuara, pra mosrespektim të gjykimit të planifikuar për shkak të vonesave në gjykimet e planifikuara më parë. Pjesë e faktorëve që ndikojnë në vonesën është stafi i pamjaftueshëm i personelit gjyqësor dhe menaxhimi joadekuat i kohës së planifikuar për seancë, me qëllim kryerjen e detyrave të punës në mënyrë më efikase. E gjithë kjo kontribuon në zgjatjen e orarit të planifikuar për seancat publike gjatë ditës dhe në mbivendosjen e seancave.

Ky problem duhet të zgjidhet sa më shpejt që të jetë e mundur, për t'u siguruar qytetarëve qasje efektive në drejtësi dhe qasje në gjykatë, për sa i përket qytetarëve (paditësve) të cilët, për shkak të specifikës së gjendjes shëndetësore, aftësisë së kufizuar, moshës, etj., nuk janë në gjendje të presin më shumë se sa është parashikuar për rastin e tyre.

2. DETYRUESHMËRIA E VENDIMEVE GJYQËSORE

Gjatë kësaj periudhe raportuese janë regjistruar një numër i madh çështjesh që kanë mbërritur në Gjykatën Administrative pas pranimit të tyre të mëparshëm. Problemi në këto raste të kthyer është fakti se disa prej tyre kanë të njëjtën përmbajtje me aktin administrativ të mëparshëm, i cili është shfuqizuar nga Gjykata Administrative, dhe me udhëzime për ta ndryshuar atë, por autoritetet publike vepruan njësoj si më parë, madje miratuan një akt administrativ me të njëjtin vendim. Nga kjo mund të konkludohet se autoritetet publike nuk kanë respektuar dispozitën e Ligjit për Mosmarrëveshjet Administrative⁵, i cili tregon detyrueshmërisë së aktgjykimit të formës së prerë për palët në procedurë, përfshirë autoritetet publike.

Kjo hap një problem për qytetarët, të cilët, përmes një praktike të tillë, janë të ekspozuar ndaj kostove më të mëdha dhe zgjatjes së ushtrimit të së drejtës së tyre, gjë që mund të jetë thelbësore për përmirësimin e situatës në të cilën gjenden. Rrjedhimisht, autoritetet publike, veçanërisht në këto fusha, duhet të kryejnë detyrat e tyre në mënyrë profesionale dhe efikase, si dhe të respektojnë udhëzimet e gjyqtarëve të parashikuara në vendimet gjyqësore, në mënyrë që t'i sigurojnë këtij grupi qytetarësh të drejtat që u takojnë ligjërisht.

3. PJESEMARRJA E PALEVE NE PROCEDURË

Nga monitorimi i vazhdueshëm i seancave dëgjimore publike, mund të konkludohet se autoriteti i paditur nuk ka marrë pjesë në shumicën e seancave të planifikuara (nga gjithsej 130 seanca dëgjimore publike të monitoruara, autoriteti i të paditurit ka qenë i pranishëm në vetëm 35 seanca dëgjimore). Në disa prej rasteve vonesa e përfaqësuesve nuk është justifikuar, ose nuk është paralajmëruar paraprakisht. Kjo pamundëson pamjen e plotë të rastit. Në raste të tilla, i mbetet gjykatës të vleresoje faktet dhe provat e të pandehurit bashkelidhur ceshtjes, pa parashtruar pretendimet dhe propozimet e palës së kundërt, gjë që përjashton respektimin e parimit të kundërshtimit dhe barazisë së armëve në procedure. Shkresat dërgohen rregullisht nga autoriteti i paditur, i cili, sipas LMA, këtë e ka për detyrë, por megjithatë, gjyqtarët kritikuan se jo të gjitha provat përkatëse që mund të kontribuojnë seriozisht në një vendim më të mbështetur janë dërguar në gjykatë. Gjithashtu, autoriteti i paditur dërgon rregullisht përgjigje për padinë, por ajo është, në masën më të madhe, e shkurtër dhe me natyrë formale, pa një shpjegim të hollësishëm të arsyes së miratimit të vendimit të kontestuar dhe në bazë të cilave fakte dhe prova është miratuar.

Grafiku 3. Organet e paditura në Gjykatën Administrative, në rastet e bazuara në të drejtat sociale.

Organi i paditur	Numri i padive
Komisioni Shtetëror për Vendimmarrje në Procedurën Administrative dhe Procedurën e Punësimit, Shkalla e Dytë	65
Ministria e Shëndetësisë	30
Ministria e Punës dhe Politikës Sociale	35

⁵ Neni 13 i Ligjit për mosmarrëveshjet administrative, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut nr. 96/2019, datë 17.5.2019.

Nga 130 seanca dëgjimore publike që pasuan, në 78 prej tyre paditësi përfaqësohej nga një avokat. Në 40% të seancave publike, paditësi, për arsye të ndryshme, nuk ishte në gjendje të angazhonte përfaqësuesin e tij në seancën publike ose avokatin e tij që do të bënte padinë, do ta përfaqësonte atë në seancën publike ose do t'i mësonte për të drejtat e tij në procedim. Si arsye kryesore pse paditësit nuk e angazhuan përfaqësuesin e tyre ishte se ata ishin marrës të ndihmës sociale ose nuk kishin asnjë të ardhur mujore dhe nuk ishin në gjendje të paguanin kostot ligjore për procedurën e plotë administrative. Qytetarët gjithashtu nuk janë në dijeni të mundësive të ofruara nga Ligji për Ndhimë Juridike Falas,⁶ dhe se Ministria e Drejtësisë mund të miratojë emërimin e një avokati për t'i përfaqësuar ata në procedurën administrative, ose në një mosmarrëveshje administrative, nëse përmbushin kushtet e përcaktuara në atë ligj.

4. GJETJET E MONITORIMIT NË PROCEDURAT E TË DREJTAVE SOCIALE

4.1. PENSION MOSHE

Në pajtim me Ligjin për sigurimin pensional dhe invalidor, personi i siguruar ka të drejtë për pension moshe kur mbush 64 vjet (burrë), dhe 62 vjet jetë (grua) dhe të paktën 15 vjet përvojë pune.⁷ Procedura fillon me paraqitjen e Kërkesës për të drejtën e pensionit të moshës në degët dhe organet e biznesit të Fondit të Sigurimit Pensional dhe Invalidor të Maqedonisë së Veriut (FSPIMV), sipas vendit të sigurimit të fundit.

Me qëllim që personi i siguruar të jetë në gjendje të ushtrojë të drejtën e pensionit të moshës, i duhet të paraqesë dokumentet e mëposhtme në Kërkesë:

- librezën e punës dhe dëshmi të përvojës së punës që nuk ka hyrë në librezën e punës;
- certifikatën e lindjes ose kartën e identitetit, për kontrollë;
- vendim për ndërprerjen e marrëdhënies së punësimit, pra ndërprerjen e sigurimit (formulari M2).

Personi i siguruar, para se të paraqesë Kërkesën për të drejtën e pensionit të moshës, duhet të kontrollojë se punëdhënësit tek të cilët ka punuar i kanë paguar atij përfitimet e sigurimit të pensionit dhe invaliditetit. Nëse ato nuk janë paguar, nuk hyjnë në stazhin përfundimtar të pensionit, të llogaritur nga FSPIMV.

Grafiku 4 Informacion i marrë nga Gjykata Administrative mbi bazën e një kërkesë për akses në informacione me karakter publik, për rastet në bazë të së drejtës për pension pleqërie, për periudhën nga 1.1.2023 deri më 15.11.2023 (Vendim 0809 SPI Nr. 03/2023).⁸

6 Nenet 5 dhe 13 të Ligjit për Ndhimë Juridike Falas, Gazeta Zyrtare e RVM-së nr. 101/2019 prej datës 22.5.2019.

7 Neni 18 i Ligjit për Sigurimet Pensionale dhe Invalidore, Gazeta Zyrtare e RVM-së nr. 98/2012, 166/2012; 15/2013; 170/2013; 43/2014; 44/2014; 97/2014; 113/2014; 160/2014; 188/2014; 20/2015; 61/2015; 97/2015; 129/2015; 147/2015; 154/2015; 173/2015; 217/2015; 27/2016; 120/2016; 132/2016; 27/2018; 35/2018; 220/2018; 245/2018; 180/2019; 275/2019; 31/2020; 267/2020; 67/2022; 79/2023;

8 Statistikat që kanë të bëjnë me të drejtën e relizimit të moshës, familjes, pensionit të invaliditetit, ndihmës sociale, kompensimit për shkak të paaftësisë ose kompensimit të kostove të trajtimit spitalor ose ilaçeve të furnizuara merren nga Gjykata Administrative mbi bazën e një kërkesë për akses në informacione me karakter publik - Vendim 0809 SPI Nr. 03/2023.

Lëndët e formuara	Vendimet e marra	Apelet e bëra në Gjykatën e Lartë Administrative
58	70 (26 të respektuara; 33 refuzime; 6 të hedhura poshtë dhe 5 për të ndaluar procedurën)	21

E drejta për pension pleqërie është baza më e zakonshme mbi të cilën formohen çështjet në Gjykatën Administrative dhe lidhen me të drejtat sociale. Në këto raste, tek palët dhe tek vetë gjyqtarët, ka dyshime për mënyrën e llogaritjes së pensionit të pleqërisë, veçanërisht në lidhje me formulën për llogaritjen e pensionit të moshës që konsiderohet si tepër i komplikuar dhe se, në shumicën e rasteve, përveç disa prej përfaqësuesve të Fondit të Sigurimit Pensionsal dhe Invaliditor të Maqedonisë së Veriut (dhe madje disa prej tyre nuk e dinë) një qytetar tjetër nuk arrin ta llogarisë përvojën e tij, edhe pse posedon dokumentacionin e duhur. Gjithashtu, problemi më i madh me të cilin përballen palët është mosdija nëse punëdhënësi, ku ata kanë fituar stazhin, i ka paguar kontributet në sigurimet pensionale dhe shëndetësore.

Që nga ndjekja e seancave publike, është vënë re se ky fenomen është shumë i zakonshëm dhe paditësit nuk e dinin se punëdhënësi i tyre nuk u ka paguar këto kontribute, dhe kështu, periudha për të cilën nuk janë paguar kontributet në pension dhe shëndetësi nuk merren parasysh në llogaritjen e shërbimit total.

4.2. PENSION FAMILJAR

Në pajtim me nenin 57 të Ligjit për sigurim pensionsal dhe invaliditor, një pension familjar mund të arrihet nga anëtarët e familjes:

- bashkëshorti/ja;
- fëmijët (të lindur në martesë ose jashtë martesës, ose të adoptuar, fëmijët e mbështetur nga personi i siguruar, nipërit dhe fëmijët e tjerë pa prindër të mbështetur nga personi i siguruar) dhe
- prindërit (babai dhe nëna, njerku dhe njerka) dhe babai adoptues, që është kujdesur për personin e siguruar.

Një pension familjar mund të merret edhe nga bashkëshorti/ja nga një martesë e divorcuar, nëse një vendim gjykate përcakton të drejtën e mbështetjes. Përveç kësaj, ligjvënësi parashikoi se një pension familjar mund të merret nga nipërit pa prindër, fëmijët e tjerë pa prindër dhe prindërit që mbështesnin personin e siguruar, nëse nuk janë në një marrëdhënie pune ose nuk marrin një pagë mbi një bazë tjetër dhe nuk janë përfitues të një pensioni moshe, invaliditeti apo familjar. Përveç kushteve të mësipërme, nevojitet një e ardhur kadastrale nga veprimtaria bujqësore për të marrë një pension familjar, për anëtar të familjes më të afërt, gjegjësisht më të gjerë, çdo vit që mos jetë më shumë se 25% e pagës mesatare të arritur në Republikë në vitin paraardhës, dhe se të gjitha të ardhurat e tjera për anëtar të familjes nuk janë më shumë se 25% të pagës mesatare në Republikën në vitin paraardhës.⁹

⁹ Për kushtet e përgjithshme dhe të veçanta për ushtrimin e të drejtës për pension familjar, shih nenin 58-61 të Ligjit për sigurimin pensionsal dhe invaliditor.

Grafiku 5. Informacioni i marrë nga Gjykata Administrative.

Lëndët e formuara	Vendimet e marra	Apelet e bëra në Gjykatën e Lartë Administrative
14	27 (15 të praniara; 11 të refuzuara dhe 1 e hedhur poshtë)	21

E drejta për pension familjar është një bazë e rregullt mbi të cilën ngrihet një padi para Gjykatës Administrative. Shumë prej tyre nuk janë të njohur si me kushtet e përgjithshme, ashtu edhe me kushtet e veçanta për ushtrimin e kësaj të drejte. Veçanërisht e dukshme ishte shpërfillja e urdhrit të personave që kanë kryesisht të drejtë të trashëgojnë pensionin familjar.

4.3. PENSION INVALIDOR

Personi i siguruar që fitohet nga paaftësia e përgjithshme për të punuar, si dhe personi i siguruar me kapacitetin e mbetur të punës i cili, për shkak të moshës së viteve të caktuara të jetës, nuk mund të jetë në gjendje të kryejë punë të tjera të përshtatshme me anë të rehabilitimit profesional, ka të drejtë për një pension invaliditeti ¹⁰nëse plotëson kushtet e mëposhtme:

- Nëse invaliditeti shkaktohet nga dëmtimi në punë ose nga një sëmundje profesionale – pavarësisht nga kohëzgjatja e periudhës së pensionit, ose
- Nëse paaftësia shkaktohet nga një dëmtim jashtë punës, ose me sëmundje, me kusht që para se të ndodh paaftësia, pra në ditën e përfundimit të sigurimit, pas ndodhjes së invaliditetit, është më i vjetër se 45 vjet jetë dhe ka të paktën 12 vjet stazh, ose
- Nëse paaftësia shkaktohet nga një dëmtim jashtë punës, ose me sëmundje, nëse i siguruari ka mbi 30 deri në 37 vjet jetë, ka një stazh pensioni që mbulon 30% të jetës së tij të punës, duke llogaritur jetën e punës të viteve të plota, dhe personi i siguruar ka mbi 37 deri në 45 vjet jetë, si dhe ka një moshë pensioni që mbulon 40% të jetës së tij të punës, duke marrë parasysh jetën e punës të viteve të plota.

Grafiku 6. Informacioni i marrë nga Gjykata Administrative.

Lëndët e formuara	Vendimet e marra	Apelet e bëra në Gjykatën e Lartë Administrative
31	52 (29 të pranuar; 17 të refuzuara; 4 të hedhura poshtë dhe 2 ndalim të procedurës)	11

E drejta për pension invaliditeti është një bazë që gjithnjë e më shumë ndodh si një rast i formuar para Gjykatës Administrative, e cila ka të bëjë me të drejtat sociale. Kjo bazë shënon përqindjen më të lartë të vendimeve të respektuara nga gjyqtarët. Kjo është kryesisht për shkak të faktit se, megjithëse palët zotërojnë të gjitha dokumentet, veçanërisht me një vështrim në situatën e tyre faktike, kërkesat e tyre refuzohen nga autoritetet publike. Palët ofrojnë gjithashtu ekspertizë që konfirmojnë gjendjen e tyre, por edhe pas asaj prove autoritetet publike veprojnë pa dhënë një shpjegim të hollësishëm të vendimit të marrë. Edhe më shqetësues është fakti se çështjet mbi këtë bazë janë çështje që janë kthyer shumë herë në Gjykatën Administrative pas respektimit të tyre paraprak, pra autoritetet publike marrin të njëjtat vendime, pa marrë parasysh udhëzimet e gjykatës administrative të dhëna në vendim, që është i formës së prerë.

10 Shih nenin 50 të Ligjit për Sigurimet Pensionale dhe Invalidore.

4.4. NDIHMA SOCIALE

E drejta e ndihmës monetare sociale, si bazë, përfshin edhe të drejtën e ndihmës minimale të garantuar, si dhe të drejtën e sigurisë sociale për të moshuarit.

E drejta për ndihmë minimale të garantuar është një familje që është materialisht e pasigurt dhe nuk zotëron pronë ose të drejta pronësie nga të cilat mund të mbahet. E pasigurt materialisht konsiderohet një familje, shuma mesatare totale e të gjitha të ardhurave, të gjithë anëtarët e familjes, për të gjitha arsyet, në tre muajt e fundit para aplikimit për ushtrimin e së drejtës dhe gjatë zbatimit të ligjit është më e ulët se shuma e ndihmës minimale të garantuar të vendosur, në përputhje me këtë Ligj. Duke përjashtuar, në kushtet e emergjencës (ekzistencën e vendosur të një gjendje krize, epideminë e shpallur, pra pandeminë, zjarret, përmbytjet apo fatkeqësitë e tjera të mëdha natyrore), konsiderohet materialisht e pasigurt të jetë një familje, shuma totale e të cilës nga të gjitha të ardhurat, të gjithë anëtarët e familjes, për të gjitha arsyet, në muajin para aplikimit për ushtrimin e së drejtës për ndihmë minimale të garantuar dhe në muajin që paraprin muajin aktual të përdorimit të së drejtës, është më e ulët se sasia e ndihmës minimale të garantuar të vendosur.¹¹

Qendra për Punë Sociale përcakton mbajtësin e të drejtës për ndihmë minimale të garantuar. Mbajtësi i së drejtës, pas paraqitjes së kërkesës, është i detyruar të raportojë numrin e anëtarëve në familje dhe gjendjen e pronës për veten dhe të gjithë anëtarët e tij dhe të njoftojë ndryshimet gjatë përdorimit të ligjit që ndikon në ushtrimin dhe përdorimin e kësaj të drejte brenda 15 ditëve, siç konsiderohet nga ndodhja e ndryshimit, pranë Qendrës kompetente për Punë Sociale. Qendra për Punë Sociale, me detyrë zyrtare, kontrollon gjendjen materiale të mbajtësit të së drejtës për ndihmë minimale të garantuar dhe të gjithë anëtarëve të rritur të familjes, duke siguruar të dhëna mbi të ardhurat mujore të kërkuara nga të dhënat zyrtare të autoritetit publik kompetent dhe Ministrisë së Financave - Administratës së të Ardhurave Publike.

Sigurimet shoqërore për të moshuarit sigurohen në përputhje me parimet e drejtësisë sociale, humanitetit dhe solidaritetit. E drejta e sigurimit social për të moshuarit i takon një personi të moshës 65 vjeç, sipas kushteve të përcaktuara nga Ligji për Sigurimin social për të moshuarit. Nëse aplikanti për të drejtën ka një bashkëshort, ose një person me të cilin jeton në një lidhje jashtëmartesore në moshën 65-vjeçare, të drejtën e ushtron vetëm njëri prej personave.

Një person mund të ushtrojë të drejtën e sigurimit social për të moshuarin¹² nëse plotëson kushtet e mëposhtme:

- ka shtetësi të Republikës së Maqedonisë së Veriut;
- ka një vend të përhershëm banimi në Republikën e Maqedonisë së Veriut për 15 vitet e fundit para paraqitjes së kërkesës;
- nuk zotëron pronë ose të drejta pronësie nga të cilat mund të jetojë;
- nuk është shfrytëzues i një pensioni nga Republika e Maqedonisë së Veriut, apo ndonjë lloj pagese në bazë të pleqërisë, invaliditetit apo përvojës nga një vend tjetër, dhe
- nuk ka realizuar të ardhura në çfarëdo baze në tre muajt e fundit përpara se të paraqitej kërkesa.

11 Neni 28 i Ligjit për Mbrojtjen Sociale, Gazeta Zyrtare e RVM nr. 104/2019, 146/2019; 275/2019; 302/2020; 311/2020; 163/2021; 294/2021; 99/2022; 236/2022; 273/2022; 65/2023;

12 Shih nenin 4 të Ligjit për Sigurim Social për të moshuarit, Gazeta Zyrtare e RVM-së nr. 104/2019.

Ligjvënësi parashikonte se e drejta e sigurimit social për të moshuarit nuk mund të ushtrohet me vendim të Qendrës për Punë Sociale për më shumë se 30 ditë në një institucion të kujdesit social jashtë familjes, shëndetësisë apo institucionit tjetër. Shuma mujore e të drejtës për sigurim social për të moshuarit është 6.000 denarë. Shuma mujore e të drejtës së sigurimit social për të moshuarit është në përputhje me rritjen e kostove të jetesës për vitin paraardhës, të publikuar nga Zyra Shtetërore e Statistikave në janar të vitit aktual.

Grafiku 7. Informacion publik për rastet në bazë të së drejtës për ndihmë sociale, për periudhën nga 1.1.2023 deri më 15.11.2023

Lëndët e formuara	Vendimet e marra	Apelet e bëra në Gjykatën e Lartë Administrative
48	70 (30 të pranuar; 31 të refuzuara; 6 të hedhura poshtë dhe 3 për të ndaluar procedurën)	26

Gjatë debateve publike, ashtu si edhe me të drejtat e tjera, pati mungesë njohurie për kushtet për marrjen e këtyre të drejtave. Shumë nga shtetasit – paditës, nuk e dinin se të drejtat për të ushtruar këtë të drejtë zbatohen, si për ta, ashtu edhe për bashkëshortin e tyre apo për personin me të cilin jetojnë në një bashkësi jashtëmartesore. Megjithatë, hasen edhe raste ku e drejta për ndihmë sociale të fituar pushon nëse përdoruesi merr mjet shtesë (kryesisht nga lojërat e fatit), ku përfituesi i këtyre mjeteve nuk e ka informuar autoritetin publik se është vetëm një pagesë e vetme, dhe më pas duhet të ridërgojë një Kërkesë për ushtrimin e një të drejte të tillë.

4.5. KOMPENSIMI I INVALIDITETIT

Kompensimi i invaliditetit¹³ është dhënë për të inkurajuar përfshirjen sociale, dhe për të ofruar mundësi të barabarta për një person që është:

- me aftësi të kufizuara intelektuale të rënda ose të thella,
- me paaftësi të më të rënda trupore,
- person tërësisht i verbës dhe
- person tërësisht i shurdhër.

Kompensimi për invaliditetin mund të arrihet nga një person i moshës 26 vjeç dhe të përdoret pavarësisht moshës së përdoruesit. E drejta e kompensimit të invaliditetit ushtrohet në bazë të opinionit konsiliar nga një komision i shkallës së parë i përbërë nga tre anëtarë dhe zëvendës të tyre, si dhe nga mjekë specialistë të strukturës përkatëse të kujdesit shëndetësor terciar. Mënyra e ushtrimit të së drejtës për kompensim për hir të aftësisë së kufizuar, dokumentacioni i nevojshëm, përbërja e komisioneve të shkallës së parë dhe të dytë, forma dhe përmbajtja e opinionit konsiliar, si dhe kompensimi për lëshimin e opinionit konsiliar është përshkruar nga Ministri i Punës dhe Politikës Sociale, në përputhje me Ministrin e Shëndetësisë.

13 Shih nenin 44 të Ligjit për Mbrojtjen Sociale.

Grafiku 8. Informacion me karakter publik për rastet sipas të drejtës së kompensimit të invaliditetit, për periudhën nga 1.1.2023 deri më 15.11.2023.

Lëndët e formuara	Vendimet e marra	Apelet e bëra në Gjykatën e Lartë Administrative
10	5 (4 të pranuar dhe 1 e refuzuar)	1

E drejta e kompensimit të invaliditetit është një bazë që haset më pak si çështje para Gjykatës Administrative. Ky fakt mund të jetë përsëri për shkak të shpërfilljes se kjo e drejtë ekziston nga palët të cilave kjo e drejtë do t'u sillte dobi. Por ekziston edhe mundësia që palët, për shkak të mungesës së fondeve për të hartuar një padi, as për të nisur procedime para Gjykatës Administrative, të heqin dorë nga kjo e drejtë.

4.6. KOMPENSIM PËR TRAJTIMIN SPITALOR DHE PËR ILAÇET E FURNIZUARA

Ushtrimi i të drejtës për trajtim spitalor jashtë vendit është një nga arsyet më të zakonshme për palët për të ngritur një padi para Gjykatës Administrative.

Gjatë procesit të monitorimit, u vu re se paditë e palëve u kundërshtuan mbi këtë bazë, për arsye se nuk i kanë dorëzuar të gjitha dokumentet e nevojshme në Fondin e Sigurimeve Shëndetësore. Në përputhje me Rregullat se si të përdoren shërbimet shëndetësore të personave të siguruar jashtë vendit, procedura ¹⁴zhvillohet si më poshtë:

- 1. Procedura për referimin e trajtimit jashtë vendit kryhet me kërkesë të personit të siguruar.** Kërkesa i dorëzohet Fondit ose nëpërmjet shërbimit rajonal të Fondit në vendin ku kërkuesi është regjistruar për sigurim shëndetësor të detyrueshëm. Për të miturit dhe personat e privuar nga aftësia e punës, kërkesa paraqitet nga prindi, prindi adoptues ose kujdestari.
- 2. Me Kërkesën, personi i siguruar paraqet:**
 - propozim për referim të trajtimit jashtë vendit nga Klinika Universitare përkatëse në Shkup;
 - dokumentacionin mjekësor dhe dokumentacionin tjetër të nevojshëm për rrjedhën e trajtimit në mjediset e kujdesit shëndetësor në Republikë;
 - Vërtetim i posedimit të një llogarie transaksioni të kërkuesit;

Personi i siguruar, i cili është identifikuar si fëmijë me nevoja të veçanta, me Kërkesën dorëzon një Vendim nga Ministria e Punës dhe Politikës Sociale - Qendra për Çështjet Sociale. Propozimi për referim të trajtimit jashtë vendit është dhënë nga Konziliumi klinik i përbërë prej të paktën tre mjekëve nënspecialistë/specialistë dhe drejtori i Klinikës Universitare përkatëse në Shkup dhe është i vlefshëm për gjashtë muaj nga dita e lëshimit. Pas kthimit, personi i siguruar dhe shoqëruesi i tij (nëse ka), më së voni brenda 7 ditëve nga përfundimi i trajtimit jashtë vendit, paraqesin një raport me shkrim pranë Fondit, me dokumentacionin e nevojshëm mjekësor dhe të tjerë për trajtimin e kryer.

14 Gazeta Zyrtare e RMV-së Nr. 234/2022.

Grafiku 9. Informacion i marrë nga Gjykata Administrative për çështjet në bazë të Kompen-simit për trajtimin spitalor dhe ilaçeve të furnizuara, për periudhën nga data 1.1.2023 deri më 15.11.2023.

Lëndët e formuara	Vendimet e marra	Apelet e bëra në Gjykatën e Lartë Administrative
10	0	0

Kjo i referohet procedurave, baza e të cilave është Kompensimi i Barnave të Furnizuara dhe Kompensimi për Trajtimin jashtë vendit. Vetë qytetarët, ose vetëm me një propozim gojor nga mjeku, pa një mendim konsiliator ose pa asnjë provë me shkrim për të vërtetuar se ilaçi apo trajtimi nuk gjendet ose nuk është i mundur të bëhet në vendin e tyre, blejnë ilaçin ose zbatojnë trajtimin apo ndërhyrjet jashtë vendit, vijnë në situatë që të mos iu njihen kostot nga Fondi i Sigurimit Shëndetësor.

Nëpërmjet monitorimit të dëgjesave publike, u konstatua se qytetarët nuk janë në dijeni të procedurave për ushtrimin e disa të drejtave sociale para autoriteteve publike.

Një element tjetër që u vu re gjatë monitorimit është njohuria e pamjaftueshme nga palët për Ligjin për Mosmarrëveshjet Administrative (LMA) këtë pikëpamje të procedurës për debat publik, veçanërisht në lidhje me paraqitjen e provave të reja. Shumë nga paditësit, si dhe përfaqësuesit e tyre me kohë të plotë, japin prova të reja gjatë seancës publike, e cila është e pa lejuar sipas LMA, ku sugjerohet që të gjitha provat t'i jepen gjykatës përpara ditës së seancës. Ndoshta kjo është për shkak të faktit se ftesat e dorëzuara palëve pohojnë se provat mund të jepen deri ditën e seancës kryesore dhe për këtë arsye ky njoftim mund të krijojë konfuzion midis paditësve lidhur me paraqitjen e provave të reja. Ftesat duhet të specifikojnë rreptësisht se deri ku mund të jepen prova të reja në përputhje me rregulloren ligjore të zbatueshme për këto mosmarrëveshje administrative.

Gjithashtu theksohet se shumica e paditësve ose punonjësit e tyre me kohë të plotë paguajnë tarifa gjyqësore, **të cilat, në përputhje me nenin 11 të Ligjit për Tarifat Gjyqësore, nuk janë të detyrueshme për të drejtat sociale për të paguar, pra çështjet sociale përjashtohen nga tarifat gjyqësore.** Kjo ngre pyetjen: Pse, kur ngrenë padinë, palët nuk janë të njohura nga administrata e gjykatës se ato çështje nuk duhet të dorëzohen, pra që nuk duhet paguar asnjë tarifë gjyqësore, por pyetja është edhe pse avokatët nuk informohen për përjashtimin nga tarifat gjyqësore për këto arsye, megjithëse janë të detyruar të dinë për këtë dhe në këtë mënyrë t'i ekspozojnë palët në kosto të panevojshme!?

5. REKOMANDIME PËR PËRMIRËSIMIN E QASJES NË DREJTËSI PËR QYTETARËT PARA GJYKATËS ADMINISTRATIVE TË RMV-së

Rekomandimet në lidhje me administratën dhe autoritetet publike në kryerjen e procedurave administrative:

- Pjesëmarrja aktive e autoriteteve publike në procedimet përpara Gjykatës Administrative, dorëzimi në kohë dhe i plotë i dosjeve dhe procedurës së nevojshme të autoriteteve në vijim të udhëzimeve të dhëna nga vendimet e gjykatës;
- Respektimi dhe zbatimi i udhëzimeve të dhëna nga Gjykata Administrative në shfuqizimin e një akti administrativ dhe ri-veprimin nga autoritetet publike;
- Zbatimi konsistent i dispozitave të Ligjit për procedurë të përgjithshme administrative;

Rekomandimet lidhur me Gjykatën Administrative në procedurën dhe kryerjen e mosmarrëveshjeve administrative:

- Respektimi i kushteve të planifikuara për debatet, në mënyrë që të ruhet parimi i efikasitetit, veçanërisht për shkak të shëndetit specifik të qytetarëve – paditësve, duke pasur parasysh se është grup i marginalizuar dhe vulnerabël i qytetarëve;
- Shqyrtimi i mundësisë së publikimit të gjykimeve të paligjshme me interes për publikun, në përputhje me Parimin e Gjykatës së Lartë, duke rritur kështu transparencën dhe llogaridhënien e Gjykatës Administrative;
- Aplikimi dhe respektimi i vazhdueshëm i dispozitave të LPQP dhe LMA nga avokatët gjatë seancave publike;
- Plotësimi i personelit dhe forcimi i administratës gjyqësore (daktilografë, bashkëpunëtorë profesionistë, arkiv) sa më shpejt që të jetë e mundur, me qëllim që të zhvillohen dësgjime në mënyrë sa më efikase;
- Respektimi i parimit të diskutimit efektiv gojor (menaxhimi i duhur i kohës dhe rrjedhës së dëgjimit);
- Aplikimi i Konventës Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe zbatimi i praktikës së Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut;
- Gjetja e mënyrave alternative për ta dorëzuar atë të shkruar në mënyrë të rregullt, duke angazhuar ofruesit ose shërbime të tjera postare.
- Respektimi i parimit të orientimit të shërbimit të autoriteteve publike, duke ofruar qasje më të lehtë dhe më efikase në drejtësi për këta shtetas.

